

HELYISMERETI DIGITALIZÁLÁS A MURAVIDÉKEN A KUTATÓ SZEMÉVEL *

A szlovéniai könyvtárak az információs társadalom digitalizálási folyamatában

A nagykanizsai konferencián Zágorec-Csuka Judit előadását hallgatják

Ha a szlovéniai könyvtárakat az információs társadalom digitalizálási folyamatában összehasonlítjuk az európai könyvtárak digitalizálási folyamatával, megállapíthatjuk, hogy a szlovéniai könyvtárak digitalizálási folyamata 5–7 évvel le van maradva az európai könyvtárakétól. Ezt a lemaradást nagyobb *anyagi* támogatással és *szakmai* felkészültséggel lehetne legyőzni vagy enyhíteni. A digitalizálási folyamat körülményeinek megváltoztatásánál három tényezőt kellene figyelembe venni: az eddiginél még nagyobb mértékben kellene lehetővé tenni az információs és kommunikációs technológiákhoz való korlátlan hozzáférés lehetőségét, az állampolgárokat intenzívebben kellene oktatni az információs írásbeliségre és hatékonyabb információs politikát kellene végezniük a szakembereknek.

Szlovéniában az információs társadalom digitalizálási folyamatában a könyvtáraknak nagy szerepük van. A digitalizálást a szlovén könyvtárosok *interdiszciplináris* folyamatnak tekintik, amelyben részt vesznek az informatikusok, a könyvtárosok és az információs technológiát létrehozó és működtető intézmények is. A digitalizálás folyamatát kísérte és segítette az Információs Társadalom Minisztériuma is, sajnos a kormányváltást követően, az új szlovén kormány ezt a minisztériumot 2004-

* Elhangzott 2005. február 21-én a *Helyismereti kiadványok digitalizálása a határon túli magyarság szolgálatában* címmel Nagykanizsán a Halis István Városi Könyvtárban rendezett konferencián.

ben megszüntette. A digitalizálási folyamat hatékonysága attól is függ, hogy a jelenlegi szlovén kormány anyagilag mennyire támogatja a következő programokat: az információs írásbeliség oktatását, az információs technológiák fejlesztését, a digitális könyvtárak és adatbázisok kiépítését stb. A tervek szerint a digitalizálást az illetékes minisztériumok és a Könyvtári Tevékenységek Nemzeti Tanácsa, mint a szlovén kormány tanácsadó szerve irányítják.

A szlovén információs társadalom kiépítésében fontos kezdeményezésnek számított a központilag specializált *információs központok* felállítása, amelyek a Szlovén Tudományos és Művészeti Akadémia keretein belül működnek. A központilag specializált információs központok a tudományos kutatói tevékenység minőségét és eredményességét mérik és közvetítik, vagyis szelektív módon digitalizálják a Szlovéniában megjelenő különböző tudományterületek releváns szakirodalmát, kutatásjelentéseit és cikkeit. Egyben ezek a specializált információs központok az IZUM (Információtudományok Kutatóközpontja) és a COBISS integrált könyvtári rendszer felépítményei is.

A ljubljanaei egyetemek könyvtárai jelenleg felkészületlenek a digitalizálás integrált könyvtári rendszeren belüli megoldására, inkább saját könyvtáraik keretein belül digitalizálják az anyagukat. A szakmai vitákból kitűnik, hogy mégis gondolkoznak egy egységes digitális könyvtár (hasonló lenne, mint Magyarországon a Magyar Elektronikus Könyvtár) kiépítésén Ljubljánában, a fővárosban, amely főleg három reprezentatív könyvtár állományából építkezne. A Szlovén Digitális Könyvtárat a Ljubljanaei Egyetem (Univerza v Ljubljani), a Központi Műszaki Könyvtár (Centralna Tehniška Knjižnica) és a Nemzeti és Egyetemi Könyvtár (Narodna in Univerzitetna Knjižnica) közös projektjeként képzelték el.

A digitalizálás másik fontos alappillére az, hogy a könyvtáros szakma és a Szlovén Könyvtárosok Egyesülete (Zveza bibliotekarskih društev Slovenije), milyen irányelveket határoz meg ezen a téren. Természetesen a könyvtári rendszer adminisztratív szervezésén is múlik, hogy milyen irányba fejlődik a digitalizálás. Mindezt az is nehezíti, hogy a szlovén könyvtári rendszernek, mint más könyvtári rendszereknek is, megvan a saját problematikája, pl.: az új könyvtári törvény (2001) hiányosságai, a Nemzeti és Egyetemi Könyvtár krónikus káderhiánya (csak kb. 100 könyvtáros dolgozik a Nemzeti Könyvtárban), a könyvtári rendszer könyvtártípusok szerinti egyenlőtlen fejlődése, valamint a szlovén könyvtárügy megosztása két minisztérium között (az Oktatási, Tudományos és Sportminisztérium, és a Kulturális Minisztérium). Alapkérdésként vetődik fel az is, hogy Szlovéniában mi a könyvtárosok státusa? A szakmaiság emelése sok mindentől függ: a jobb szervezéstől, a felhasználókkal létrejövő viszonyok minőségétől, a könyvtárosok önértékelésétől és nem utolsósorban a könyvtárvezetők stratégiájától is.

Véleményem szerint, a könyvtárak és a könyvtárosok szerepe Szlovéniában az információs társadalom digitalizálási folyamatában jelenleg azon múlik vagy bukik, hogy a jól bevált mechanizmusok, a nemzetközi protokollok, a könyvtári szakma szubjektív és objektív tényezői, vagyis a könyvtárosok és a meglévő intézmények hogyan tudják harmonikusan *összehangolni* ezt a folyamatot. A könyvtárosok véleménye szerint erre a feladatra a szakma felkészült, csak a digitális rendszer kreálása nem elég hatékony az európai könyvtárügyben zajló digitalizálási folyamatokhoz képest.

A magyar helyismereti kiadványok digitalizálása a muravidéki nemzetiségi könyvtárakban

Szlovéniában a Muravidéken 1945 és 2004 között összesen 71 magyar könyv jelent meg Lendván és Muraszombatban. Műfaji felosztásban ennek a könyvtermésnek a 2/3-a szépirodalom, 1/3-a pedig történelmi, helytörténeti, nyelvészeti, néprajzi tematikájú mű, de akadnak köztük akár művészettörténeti, könyvtártörténeti vagy sajtótörténeti kiadványok is. A helyismereti kiadványok szerzői Varga Sándor, Szúnyogh Sándor, Göncz László, Pivar Ella, Poszonec Mária, Göntér János, Vida János, Kerescmár Rózsa és Kovács Attila. Valójában ennek a közel húsz magyar helyismereti, helytörténeti könyvnek a digitalizálása nem volna nagy feladat, akár a lendvai, akár a muraszombati könyvtárnak, de valójában a nemzetiségi könyvtárakban a magyar könyvek vagy időszakos kiadványok teljes szövegű digitalizálása még igazán nem indult be tervszerűen.

A maribori IZUM (Információtudományok Kutatóközpontja) az információs infrastruktúrát szolgáltató intézmény keretein belül működő COBISS, együttműködésen alapuló online bibliográfiai- és könyvtári szolgáltatás rendszerében, amelyhez 254 különböző típusú szlovén könyvtár csatlakozott, csak digitális bibliográfiai tételeket gyűjtenek egy közös adatbázisba, és azt szolgáltatják. A COBISS adatbázisaiban található a nemzetiségi könyvtárak *magyar könyveinek és magyar folyóiratainak és cikkeinek* a bibliográfiai leírásai is, amelyeket a lendvai és a muraszombati könyvtárak dolgoznak fel. Internet-hozzáféréssel bárki keresheti ezeket a bibliográfiai adatokat, s Magyarországról is el lehet érni a COBISS központi online katalógusát, amelyet 1991-től építenek Mariborban. A probléma viszont az, hogy a magyar helyismereti könyvek és tudományos cikkek *teljes szövegű* digitalizálása nincsen folyamatban, s ennek érdekében a lendva-vidéki könyvtárak nem fogtak össze, nem alakult meg egy közös munkacsoport, amely kidolgozná azt a programot, amely az írott kulturális örökséget őrző közgyűjteményekbe került helytörténeti anyagot digitalizált formában felvinné az internetre. A helytörténeti könyvek mellett, én sokkal fontosabbnak tartanám azt a több száz helytörténeti vagy honismereti cikket, tanulmányt, amelyek a Népújságban (1958-tól), a Naptárban (1960-tól), a Lendvai Füzetekben (1973), a Muratájban (1988-tól) illetve Lendva Község, Dobronak, Hodos önkormányzati (kétnyelvű) lapjaiban (1990) jelentek meg.

Miért volna szükséges a helytörténeti cikkek digitalizálása? Elsősorban a nemzetiségi könyvtárak állományvédelmének eszközeként, mint helyettesítő (digitális) másolat, melynek hozzáférhetővé tétele az eredetét megkímélheti a használatból, másodsorban pedig nagy a helyismereti dokumentumok hírértéke, a nemzetiségi területről és az internet által bárhova közvetíthetők, s kutatható dokumentumoknak számítanak, tehát minél szélesebb körben kellene lehetővé tenni a felhasználásukat. Azt hiszem, hogy ezt a feladatot elsősorban a Lendvai Könyvtárnak kellene felvállalnia, mivel kétnyelvű könyvtárként működik, s ehhez nemzetiségi költségvetésből, illetve magyarországi pályázati pénzekből is meríthetne anyagiakat. Azoknak a nemzetiségi könyvtáraknak, amelyek két forrásból is tudnak digitalizálni: általános (nemzetiségi) költségvetésből vagy pályázati céltámogatásokból, valószínű lesz a jövőjük. Az is kérdés, hogy a helyismereti kiadványokat kik digitalizálnák? Természetesen a szakképzett könyvtárosok a gépek segítségével. Erre a munkára fel lehet készülni akár magyarországi továbbképzéseken is (hiszen 1990-től már megjelentek az első magyar nyelvű digitalizált művek Magyarországon) és a gépi feltételeket is meg kell teremteni.

Ahhoz, hogy a nemzetiségi könyvtárakban megfelelő módon tudjanak a digitalizálás szerzői–jogi kötelezettségeinek eleget tenni, ismerniük kell a szerzői jogokat és a mögötte álló szlovén jogszabályokat is.

Az alapidigitalizálásra szakértők (hungarológusok vagyis nemzetiségi) könyvtárosok választanak ki a magyar helytörténeti műveket, tanulmányokat, meghatározott kiadásokat, mivel ők ismerik az anyagot. Mikor valósulhat meg a nyilvánosság? Akkor, ha a műszaki lehetőségek határain belül a rendszerhez bárki csatlakozhat, szolgáltatását bárki igénybe veheti. Annak ellenére, hogy a közművelődési könyvtáraknak Szlovéniában (60 db) zömében van honlapjuk, közülük még egyetlenegy sem minősíthető digitális könyvtárnak. Hogy miért? A könyvtárak zöme Szlovéniában általában arra használja az internetet, hogy bemutassa a saját tevékenységét és szolgáltatásait, de digitális anyagot nem adnak a hálózatnak. Mivel a kisebbségi vagy nemzetiségi könyvtárak esetében fontos tényező a kulturális transzformáció és a különböző kultúrák iránti nyitottság, éppen ezért kezdenék építeni a lendvai és a muraszombati könyvtárak a saját honismereti adatbázisukat, hiszen mindkét könyvtár gyűjti a honismereti anyagot, a különbség csak az, hogy a muraszombati regionális könyvtár nincsen nemzetiségileg vegyesen lakott területen, a lendvai pedig kétnyelvű státussal is rendelkezik, esetleg a digitalizálási folyamatban össze is hangolhatnák a feladataikat, akár közösen a teljes honismereti anyag digitalizálására tehetnének szert. Ez lehetne egyben egy nyitás Magyarország felé is, hiszen az intézményes kapcsolataik már évtizedes múltra vezethetők vissza, de tevékenységüket, nemzetiségi programjaikat is össze kell hangolniuk a valós kihívásokkal, ez esetben az internet nyújtotta digitalizálási lehetőségekkel. S ezáltal is népszerűbbé tehetnék szolgáltatásaikat.

A multikulturális (szlovén–magyar) kapcsolatok sikeressége nemcsak a gazdasági fejlődéstől függ, sem a formális és szakmai követelmények elégtételétől, hanem nagymértékben attól is, hogy a szűkebb és a tágabb közösség hogyan méltányolja és értékeli a magyar nemzetiség könyvtárügyét Lendván és a kétnyelvű területen, a könyvtárosok küldetését és munkájuk lényegét. A szlovéniai magyar nemzetiség léhelyzetén belül, a honismeret digitalizált információs anyagának egyre jobban nyilvánossá válása lehetővé tenné, hogy hatékonyabban őrizhetnénk meg kultúránkat, identitásunkat és ezzel is lassíthatnánk az asszimilációs folyamatot. Mindez akkor is érvényes és elvárható, ha a kezdeti nehézségek, a munka összehangolásából fakadó problémák vállalása és megoldása esetleg nehezíti a digitalizálási folyamatot, de az internet adta lehetőségeket ki kellene használniuk. A könyvtárosok éleztzempléletét nem tudnám elképzelni a nemzetiségi területen, az információs társadalom, a tudás társadalma kreálta lehetőségek értékelése és építése nélkül.

Összegezeként elmondhatom, hogy a szövegek digitalizálása Szlovéniában, valamint a nemzetiségi területen még helyi jelenség. Nyilván érlelődik a helyzet az összefogásra és az egységes koncepcióra. A magyar helyismereti kiadványok digitalizálása a nemzetiségi könyvtárakban Lendván és Muraszombatban nem megoldhatatlan. A helyi gyűjtemények őriznek kéziratos és egyéb anyagot is pl. fotóanyagot stb. Ezeknek a dokumentumoknak a digitalizálása fontos megőrzésük és egyedi mivoltuk miatt. Szlovéniában már létezik egy akadémia rendszer, amely inkább információt oszt szét vagy terjeszt, s erre épülne rá egy egységes könyvtári rendszer, amely viszont információt gyűjtene és digitalizálná. A begyűjtött anyagot, digitalizált formában is szolgáltatná. Ebből a folyamatból nem szabadna kimaradniuk a nemzetiségi könyvtáraknak sem.

Zágorec-Csuka Judit